

Republika Srbija
Ministarstvo zaštite
životne sredine

Projekat „Vodiči u prirodi – inovativni preduzetnici parkova prirode” je podržan od strane Ministarstva zaštite životne sredine

Projektni partneri:

Poslovi vodiča u prirodi

- pruručnik -

Kraljevo, oktobar 2018.godine

Mišljenja i stavovi izraženi u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost autora i njegovih saradnika i ne predstavljaju nužno zvaničan stav Ministarstva zaštite životne sredine.

Sadržaj

1	Uvod	4
2	Značaj zaštićenih područja za lokalni ekonomski razvoj	5
2.1	Zaštićena područja	8
2.2	Mogućnosti korišćenja zaštite prirodnih dobara za razvoj lokalnog preduzetništva	9
3	Vodič u prirodi, okvir za razvoj preduzetničke ideje	11
4	Kako razviti preduzetničku ideju kroz poslove vodiča u prirodi – iskustva i praksa	16
4.1	Sticanje znanja i veština za obavljanje preduzetničkih poslova Vodiča u prirodi	16
4.2	Program obuke za razvoj poslovne ideje “Vodič u prirodi”	20
4.3	Primeri iz prakse	22
5	Zaključci i preporuke	24

1 Uvod

Zaštićena područja se označavaju kao faktori društvenih, socijalnih i ekonomskih promena u neposrednom okruženju, kroz ponuđenu mogućnost lokalnim zajednicama da se bave ekonomskim aktivnostima u duhu održivog razvoja.

Zaštita područja mora biti u skladu sa konceptom održivog razvoja, u skladu sa stanjem životne sredine, kako unutar tako i van granica zaštićenog područja. To podrazumeva i veoma važan uticaj zaštićenih područja na lokalno stanovništvo, njihov život i obavljanje njihovih delatnosti na ekonomski i socijalno održiv način.

Jedna od važnih ekonomskih aktivnosti u zaštićenim područjima je i turizam.

Značaj turizma za zaštićena područja prvenstveno se ispoljava kroz mogućnosti i šanse za ostvarivanje održivih ekonomskih prihoda koje delatnost turizma ostvaruje u lokalnoj zajednici.

Prihodi od turizma u zaštićenim područjima, u sadašnje vreme realizuju se uglavnom kroz: naplatu ulaznica, iznajmljivanje raznovrsne rekreativne opreme, izradu i prodaju suvenira i pružanje usluga smeštaja, ugostiteljskih i drugih turističkih usluga.

Kada govorimo o drugim uslugama u turizmu zaštićenih područja, one su vezane sve više potrebom za obavljanje poslova i usluga vodičke službe, koji gotovo da nisu zastupljeni, a nisu utvrđeni u zakonskim okvirima. Poslovi vodiča u prirodi se prepoznaju kao potreba turista u zaštićenim područjima, kao i upravljača zaštićenih područja.

U predhodnom periodu, sprovedeno je nekoliko edukacija za vodiče u prirodi, koji su podržani kroz pojedinačne projekte od strane upravljača zaštićenih područja (Nacionalni park Tara) i udruženja (Asocijacija za razvoj Ibarske doline), ali do danas nisu definisani uslovi za obavljanje ovih poslova sa profesionalnim statusom.

Razvoj turističke ponude zaštićenih područja je dobrom delom uzrokovan edukacijom lokalnih aktera, te je svakako neophodno sprovođenje specijalizovanih edukativnih programa radi unapređenja kapaciteta ekonomskog i socijalnog kapitala u zaštićenim područjima.

Projekat „Vodiči u prirodi – inovativni preduzetnici parkova prirode“ je podržan od strane Ministarstva zaštite životne sredine Republike Srbije sa ciljem da otvori dijalog o potrebi uključivanja poslova vodiča u prirodi u pravni i profesionalni okvir propisivanjem uslova za njihovo obavljanje.

2 Značaj zaštićenih područja za lokalni ekonomski razvoj

Razvoj zaštite prirode inicirao je evoluciju od pasivne ka aktivnoj zaštiti. Nova načela zaštite prirode temelje se na saznanjima prirodnih nauka i sve to u težnji kako bi se naglasio značaj zaštićenih područja za nauku, obrazovanje, privredu, rekreaciju i turizam.

Aktivna zaštita upravo podrazumeva realizaciju raznovrsnih funkcija jednog zaštićenog područja. Ovakav vid zaštite podrazumeva napuštanje statičnog poimanja zaštite koje ima isključivo konzervatorski pristup. Aktivna zaštita je unela dinamiku u teoriju i praksu zaštite prirode tako da se ona postavlja kao početna i završna tačka u svim planovima uređenja prostora i korišćenja prirodnih resursa.

Kao takav ovaj vid zaštite pokreće razvoj zaštićenih područja pogotovo u društvenom (obrazovanje, nauka, svest o zaštiti) i ekonomskom značenju. Aktivna zaštita je vid zaštite sadržan u ideji da bi zaštićena područja trebalo koristiti uz neophodno preuzimanje mera da se ne ugroze njihove vrednosti i prirodna ravnoteža. Realizacija ovakve ideje moguća je kroz preuzimanje administrativnih mera, organizacionih, pravnih, tehničkih i ekonomskih, kao i primenom svih mera koje će sprečiti narušavanje prirodnog integriteta. Kao jedan segment aktivne zaštite pojavljuje se i turističko korišćenje zaštićenih područja, od čega korist može biti višestruka.

Za zaštićena područja se može reći da su divljina u malom, pa zato ona i privlače turiste i značajno utiču na lokalni ekonomski razvoj. Zaštićena područja imaju uglavnom dve jasne svrhe: Zaštita značajnih prirodnih vrednosti i Rekreacija. Zbog ovakvog pristupa neophodan je balans između rekreativnog korišćenja i zaštite prirode. Iсторијски посматрано model očuvanja unutar zaštićenih područja nije potpuno razvijen i shvaćen.

Ali, sistem zaštićenih područja se stalno razvija i unapređuje. Pristup upravljanja zaštićenim područjima mora da teži celovitom pristupu zaštite, unapređenja i održivog razvoja. Pristup je uglavnom da su to izolovana „ekološka ostrva“ sa namenom zaštite prirode i naučno istraživačkog rada i to je pristup pasivne zaštite, koji ne podstiče lokalni ekonomski razvoj. Zaštita područja mora biti sa konceptom i da bude organizovana u skladu sa stanjem životne sredine kako unutar, tako i van granica zaštićenog područja. To podrazumeva i veoma važan uticaj zaštićenih područja na lokalno stanovništvo, njihov život i obavljanje njihovih delatnosti na ekonomski i socijalno održiv način.

Zato se zaštićena područja označavaju kao faktori društvenih, socijalnih i ekonomskih promena u neposrednom okruženju, kroz ponuđenu mogućnost lokalnim zajednicama da se bave ekonomskim aktivnostima u duhu održivog razvoja. Jedna od tih aktivnosti je i turizam.

Značaj turizma za zaštićena područja prvenstveno se ispoljava kroz mogućnosti i šanse za ostvarivanje održivih i rastućih ekonomskih prihoda koje delatnost turizma ostvaruje u lokalnoj zajednici. Takođe, snažan ekonomski potencijal turizma, kroz valorizaciju turističkih usluga, bitno utiče i na bolje finansiranje zaštite prirode. Direktni uticaj svakako ima i stepen dozvoljenih aktivnosti u svakom zaštićenom području po njegovoj specifičnosti i politici zaštite prirode u lokalnoj zajednici i državi.

Prihodi od turističkog prometa u zaštićenim područjima realizuju se uglavnom kroz: ***naplatu ulaznica, usluge vodiča, iznajmljivanje raznovrsne rekreativne opreme, izradu i prodaju suvenira i pružanju usluga smeštaja, ugostiteljskih i drugih turističkih usluga.***

Na osnovu snaga, šansi, prednosti i mogućnosti za unapređenje lokalne ekonomije u zaštićenim područjima koji se primenjuju, moguća su tri različita scenarija:

1. **Dobitak – Dobitak – Dobitak**, u kome svi učesnici imaju zajedničku korist. Po ovom scenariju turizam uvećava mogućnosti korišćenja zaštićenih područja. Odlične mogućnosti za turizam otvaraju prateće usluge lokalnog stanovništva. Lokalne zajednice ostvaruju dobit od zaštićenih područja i na taj način treba ih ohrabriti da jačaju lokalnu ekonomiju i da na taj način podrže i zaštitu, a razvoj turizma je najoptimalniji okvir za unapređenje ekonomije lokalne zajednice i na taj način se direktno utiče na pozitivan stav lokalnog stanovništva prema zaštiti prirode.
2. **Dobitak – Dobitak – Gubitak**, u kome samo jedan ili dva učesnika imaju dobit i to na štetu trećeg. Po ovom scenariju moguća je realizacija nekoliko različitih situacija. Turizam realizuje dohodak, ali degradira vrednosti u zaštićenim područjima. Upravljač zaštićenog područja podržava razvoj turizma, ali bez sigurnosti da to bude održivo i u budućnosti. To znači da turizam može pozitivno odgovoriti na napore upravljača zaštićenim područjem u prezentaciji i zaštiti područja, ali bez ekonomski pozitivnog uticaja na lokalne zajednice, koji se u ovom slučaju odražava kao negativan. Posetioci uživaju u resursima zaštićenog područja, ali ne koriste ponudu, proizvode i usluge lokalnog stanovništva. Lokalne zajednice nemaju korist od turizma, a turizam ne pomaže proces zaštite ili degradira vrednosti u zaštićenim područjima.
3. **Gubitak – Gubitak – Gubitak**, kada svi akteri u zaštićenom području deluju negativno. Po ovom scenariju stanje životne sredine se degradira. Turisti nemaju satisfakciju, a lokalno stanovništvo nema koristi od turizma i zaštite. Zaštićena područja, kao i turizam nisu sposobni da odgovore na potrebe lokalnih zajednica. Stanovništvo postaje neprijateljski nastrojeno prema turistima i utiče na dedradiranje prirodnih vrednosti u zaštićenim područjima.

Za održivi razvoj zaštićenih područja primarno je voditi računa da turizam treba da bude doveden u direktnu vezu sa održivim razvojem zajednice. To pre svega uključuje: ***principle, planiranje i upravljanje***.

Ova tri kriterijuma mogu biti od presudnog značaja za uspostavljanje održivog turizma u zaštićenim područjima.

Principi podrazumevaju korišćenje nosećeg kapaciteta i promociju zaštite. Primena aktuelnih principa u slučaju zaštićenih područja podrazumeva i izvesne probleme, a to se prvenstveno odnosi na razvijanje etičkih kodeksa koje je često "ad hoc" u svom značenju. Drugim rečima, ograničeno kreirаниh kodeksa dovodi do dugoročne degradacije životne sredine zaštićenih područja, uz paralelno razvijanje navodnih kriterijuma održivosti. To ne samo da isključuje nepristrasnost, nego ima dalekosežne posledice po zaštićena područja. Princip nosećeg kapaciteta je osnova za održivi turizam u zaštićenim područjima. U vezi sa tim prisutna je saglasnost da nema magičnog broja koji će rešiti problem prekobiljnih turista.

Noseći kapacitet zavisi od više faktora i najbolje je posmatrati ga u smislu organizacije zaštićenog područja u izbegavanju prekomernog korišćenja. Poslednji princip uključuje promociju zaštite i zahteva da prioritet u zaštićenim područjima zaštita, jer se ona nalazi iznad svakog korišćenja, pa tako i turističkog.

Planiranje održivog turizma zaštićenih područja ima četiri osnovna koraka: Prvo, planiranje turizma mora biti dugoročno, jer samo takav način može realizovati ciljeve održivog razvoja. Drugo, planiranje mora biti proaktivno, odnosno, sa jasno naglašenim aktivnostima u procesu promena. Organizatori se ne smeju prepustiti akcijama tek pošto se promene dogode. To uključuje i prepoznavanje odgovarajućih turističkih aktivnosti koje moraju biti saglasne sa ekološkim mogućnostima zaštićenog područja. Treće, planiranje turizma mora biti integralno. Turizam je samo jedan od načina korišćenja zaštićenih područja i kao takav mora biti saglasan i sa drugim vidovima korišćenja. Separatno planiranje u održivom korišćenju zaštićenih područja je isključeno. **Četvrti, planiranje podrazumeva i aktivno uključivanje lokalnog stanovništva.** *Pripadnici lokalne zajednice imaju svoje stavove po pitanju upravljanja resursima teritorije na kojoj žive i njihov glas se mora saslušati i uvažavati.*

Upravljanje je treći kriterijum unutar sistema održivog turizma zaštićenih područja. Suština upravljanja zaštićenim područjima je u vezi sa svim aktivnostima koje se promovišu i preduzimaju u zaštićenim područjima. Turizam u zaštićenim područjima može biti i sa štetnim posledicama, pa je neophodno da shodno tome upravljanje i korišćenje moraju da budu partnerski, integrисани i sveobuhvatni.

U vezi sa tim, postoje tri aspekta upravljanja održivim razvojem turizma: (1) **stepen odgovornosti upravljača**, (2) **predviđanje ostalih pristupa**, (3) **spremnost na integrisanje turizma sa ostalim korisnicima prostora**. Odgovornost je sinonim za održivost, pa se ovaj činilac smatra fundamentalno značajnim u zaštićenim područjima. Zato se kao ključna dilema postavlja pitanje kome i za šta su upravljači odgovorni, zašto izostaje partnerstvo sa korisnicima područja i uspostavljanje zajedničkih interesa u održivom ekonomskom razvoju. Neophodno da upravljanje bude interdisciplinarno, sa partnerskim odnosom svih korisnika u svom fokusu, kako bi se postigli ekološki, socijalni i ekonomski principi održivog razvoja.

Turizam u zaštićenim područjima se razlikuje od područja do područja, primeri u praksi pokazuju različite pristupe i po složenosti, raznovrsnosti i razvijenosti se uglavnom sagledava u okvirima turističke ponude. Uglavnom, može se sa konstatovati da je prisutna u manjem obimu, turistička ponuda lokalnog stanovništva: smeštaj u domaćoj radinosti, seoski turizam, izrada i prodaja suvenira i proizvoda domaće radinosti, ugostiteljske usluge, **a izostaje ponuda vodiča u prirodi i animatora.**

Raspoloživih podataka o broju zaposlenih u turizmu vezanom za zaštićena područja je veoma malo, ali raspoloživi podaci o turizmu u Republici Srbiji ukazuju na stalni rast kako broja zaposlenih, tako i broja turista u poslednjih nekoliko godina.

Stanje preduzeća i broj direktno zaposlenih u turizmu¹

	2013.	2015.	Razlika	Indeks 2015/2013	%
Broj preduzeća u turizmu	4.079	862	-3.217	21,1	-78,9
Broj zaposlenih u turizmu	19.194	27.868	8.674	145,2	45,2

Pored prikazanih podataka, postoji trend rasta smeštajnih kapaciteta u ruralnom turizmu, kao i zaštićenim područjima. Ako uzmemo Rezervat biosfere „Golija-Studenica“ kao referentno područje raspoloživi podaci ukazuju da je u periodu od 2008.godine pa do 2017.godine došlo do značajnog rasta smeštajnih kapaciteta u ruralnom turizmu od raspoloživih 27 ležaja u 2008. godini do 145

¹ Analiza Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacije na osnovu podataka APR za 2013.godinu i septembar 2015. godine

ležajeva u 2017.godini. Rast broja noćenja u spomenutom periodu je preko 300%, a procenjeni broj noćenja je oko 17.000.²

Pored toga prema domaćim i insotranim analizama sektor turizma ima dobre polazne osnove za nov desetogodišnji razvoj:³

- 1) ukupan doprinos turizma BDP-u Srbije u 2015.godini iznosi 6,4%;
- 2) turizam direktno doprinosi sa 2,2% BDP-u Srbije;
- 3) turizam i ugostiteljstvo obuhvata oko 30.000 (direktno) novozaposlenih, dok je oko 157.000 novozaposlenih ukupno u turizmu i povezanim delatnostima sa velikim brojem novootvorenih mikro i malih preduzeća u oblasti turizma i ugostiteljstva i sa njima povezanim delatnostima;
- 4) „nevidljivi izvoz“ predstavlja 7,3% ukupnog izvoza Republike Srbije odnosno skoro 29% vrednosti izvoza usluga;
- 5) Investicije u turizam čine 4,1% ukupnih investicija u Srbiji;
- 6) U 2015.godini ukupan devizni priliv od turizma je 1.048 miliona USD. U periodu od 2007. do 2015. godine забалеzen je rast deviznog priliva od turizma za 97,4%, uz prosečnu godišnju stopu rasta od 10,8%.

2.1 Zaštićena područja

Zaštićena prirodna dobra su prirodna dobra koja imaju veliki naučni, praktični, istorijski ili estetski značaj za čoveka. Prema veličini i značaju očuvanosti razlikuju se kategorije zaštićenih područja u Republici Srbiji, sa ukupnim brojem 463 zaštićenih prirodnih dobara, od čega su: 5 nacionalnih parkova, 16 parkova prirode, 16 predela izuzetnih odlika, 71 rezervata prirode, 42 zaštićena prostora kulturno – istorijskih vrednosti i 313 spomenika prirode.

Turistička ponuda u zaštićenim područjima Srbije se uglavnom zasniva na razvoju specifičnih sadržaja bazirana na ponudi etno turističke ponude (npr. Mećavnik) i ruralnog turizma (npr. Golija, Nacionalni park „Đerdap“, NP „Tara“, SRP „Uvac“).

Sama činjenica o vrsti turizma koja je najzastupljenija u zaštićenim područjima govori i o ključnim nosiocima razvoja turizma. To su pre svega domaćinstva koja se nalaze u zaštićenom području, privatni investitori i javna preduzeća koja se staraju o zaštićenim područjima, kada govorimo o pružanju usluga smeštaja i hrane.

Kada govorimo o turističkim uslugama koje su vezane za vođenje i animaciju turista, ključni akteri su opštinske turističke organizacije na čijim teritorijama se nalaze zaštićena područja, turističke agencije i individualni vodiči koji samostalno obavljaju delatnost (jedan broj nije registrovan za delatnost, ali je obavlja).

Treba naglasiti da pored navedenih poslova u okviru turizma jedan deo poslova je vezan za transport (njega obavljaju delom lokalne firme, a delom firme koje su ugovorene od većih operatera), specifične usluge transporta (npr. obilazak jezera Uvac sa plovilima, obilazak Zasavice plovilom), gastronomске usluge i prodaja lokalnih proizvoda itd.

Analiza stanja za razvoj turističke ponude u zaštićenim područjima je data u SWOT analizi koju je IDA svojevremeno pripremala u okviru projekta podrške ruralnom razvoju u Srbiji.

² Podaci dobijeni istraživanjem Asocijacije za razvoj Ibarske doline

³ Strategija razvoja turizma Republike Srbije za period 2016 – 2025.

	SNAGE	SLABOSTI
ZAŠTIĆENA PODRUČJA	<ul style="list-style-type: none"> • prirodni resursi (pejzaži, reke, ...) • stvorene vrednosti (manastiri, arhitektura...) • volja za razvoj turizma • "zdrava" hrana • Primeri dobre prakse u seoskom turizmu lovni i ribolovni turizam • dečje odmaralište „Rudno“ • postojanje objekata (škole) sa mogućnošću adaptacije u turističke svrhe • domovi kulture, kao mogući deo turističke ponude • kulturne manifestacije • turističke organizacije • aktivnosti kao deo turističke ponude (posmatranje ptica, košenje, ...) • motivacija lokalnih aktera da kroz turističku ponudu unaprede svoje prihode 	<ul style="list-style-type: none"> • loša infrastruktura (putevi) • nepostojanje planskih dokumenata • nedostatak finansijskih sredstava • slaba organizacija lokalne zajednice • nizak nivo ili nedovoljno korišćenje turističkih kapaciteta • nerešeni imovinski odnosi domova kulture • nedovoljna logistička podrške od lokalnih samouprava • nepovoljna demografska struktura • nedostatak rešenja za vraćanje ljudi • neorganizovanost i nezainteresovanost lokalnih zajedница za čvršću saradnju • nedovoljno razvijeni dopunski sadržaji, koji bi doprineli raznovrsnijoj turističkoj ponudi (npr. sportska infrastruktura, lokalni vodiči itd.) • nedovoljno razvijeni kapaciteti za pružanje turističkih usluga, baziranih na lokalnim potencijalima • nedovoljno edukovanost lokalnih aktera
OKRUŽENJE	MOGUĆNOSTI	PRETNJE
	<ul style="list-style-type: none"> • postojanje interesovanja za turizam • trend rasta tražnje specifične turističke ponude (naučno-istraživački turizam, omladinski turizam, etno turizam, dečiji-edukativni turizam...) • zainteresovanost turista za postojeće sadržaje (etno tradicija) • mogućnost rešavanje socijalnih pitanja sa razvojem turizma 	<ul style="list-style-type: none"> • nedostatak strategije razvoja turizma u zaštićenim područjima na nacionalnom nivou, kao i na nižim nivoima • nedefinisani svojinski odnosi na atraktivnim lokalitetima • korišćenje "državnih" šuma na nezakonit način • zakonska ograničenja za lokalno stanovništvo suslovljeno režimima zaštite • nemogućnost uticaja lokalne zajednice na odlučivanje na višim nivoima

SWOT analiza ukazuje na potrebu razvoj specifične turističke ponude u zaštićenim područjima, kako bi se unapredio doživljaj turista i samim tim i njihovo zadovoljstvo. Razvoj turističke ponude je dobrom delom uzrokovano edukacijom lokalnih aktera, te je svakako neophodno kroz različite edukativne programe raditi na unapređenju kapaciteta i socijalnog kapitala.

2.2 Mogućnosti korišćenja zaštite prirodnih dobara za razvoj lokalnog preduzetništva

Preduzetništvo je delatnost usmerena na pokretanju, organizovanju i inoviranju poslovanja, sa osnovnim ciljem stvaranja uslova za tržišno poslovanje i ostvarivanje dobiti. Vezano za sve aspekte ljudskog ponašanja i delovanja preduzetništvo: razvija kreativnost, pospešuje rađanje ideja i obogaćuje ludske potrebe.⁴

⁴ Dr Nenad D. Penezić, "Kako postati preduzetnik", Beograd, 2003.

Osnovni segment delovanja upravljača zaštićenih područja jeste da se staraju o primeni zakonskih regulative i da sprovode mere zaštite prirodnih vrednosti: biljnih i životinjskih vrsta u okviru zaštićenog područja čije staranje i upravljanje im je povereno.

Sam princip zaštite prirodnih vrednosti se sprovodi prema merama zaštite prirode koje su utvrđene na nacionalnom nivou, a da bi se te mere sprovele na adekvatan način neophodno je da one budu usklađene sa sistemom zaštite prirode i na međunarodnom nivou. Uz to, osim primene predviđenih zaštitnih mera, upravljači zaštićenih područja su dužni da sprovode održivo korišćenje kako prirodnih dobara, tako i prirodnih resursa i da svojim planovima i programima na adekvatan način kontroliše njihovo korišćenje ali i da doprinosi lokalnom ekonomskom razvoju.

Lokalno preduzetništvo u zaštićenim područjima je solidno razvijeno, ako uzmemu u obzir da je uglavnom reč o ruralnim područjima sa limitiranom infrastrukturom, stalnim odlivom mladih i obrazovanog stanovništva. Preduzetničke delatnosti su uglavnom vezane za delatnosti koje su i najzastupljenije u ekonomiji ovih područja, a to su pre svega poljoprivreda i šumarstvo.

U novije vreme imamo aktivnosti na diversifikaciji ekonomskih aktivnosti, koje su pre svega zasnovane na malim pogonima za preradu poljoprivrednih proizvoda i plodova sakupljenih u prirodi, zanatskim delatnostima, ugostiteljstvu i turističkoj ponudi.

Kada govorimo o uslugama koje su vezane za pružanje usluga vodičke službe, ona gotovo da nije zastupljena, sem nekoliko pokušaja koji su podržani kroz projekte od strane upravljača zaštićenih područja (npr. Nacionalni park "tara") i udruženja (npr. Asocijacija za razvoj Ibarske doline).

Potencijal za razvoj preduzetništva svako da postaje, ali je neophodno da se na adekvatan način stimuliše i podrži njegov razvoj, kao i da se na odgovorajući način podrži povezivanje i saradnja poslovnih subjekata. Navedeno bi stvorilo pozitivan ambijent za razvoj preduzetništva.

3 Vodič u prirodi, okvir za razvoj preduzetničke ideje

Poslovi vodiča u prirodi nisu utvrđeni u posebnim zakonskim ili podzakonskim okvirima, kao delatnost ili zanimanje kojim se prepoznaje, opredeljuje i profiliše potreba obavljanja ovih poslova za održivi razvoj turizma u zaštićenim područjima.

Zakon o zaštiti prirode uspostavio je obaveznu čuvarsku službu u zaštićenim područjima za neposredni nadzor, preko čuvara zaštićenog područja (član 109. Zakona o zaštiti prirode). **Čuvar zaštićenog područja, ima status službenog lica**, kontroliše sprovođenje pravila unutrašnjeg reda u zaštićenom području, sa definisanim pravima i dužnostima, od kojih su najznačajnije: prati kretanje i aktivnosti posetilaca i drugih korisnika u zaštićenom području, kontroliše korišćenje šuma, flore, faune uključujući divljač i ribe; kontroliše upotrebu motornih vozila i plovila, ulazak u zone i objekte u kojima je poseta zabranjena; kontroliše odlaganje otpada, odvijanje sportskih takmičenja i drugih manifestacija; prati stanje biljnih i životinjskih vrsta, kao i drugih vrednosti zaštićenog područja; pruža pomoć i sarađuje sa lokalnim stanovništvom; **pruža podatke, pomoć i usluge posetiocima i drugim licima pri obilasku i razgledanju zaštićenog područja**, naučnim istraživanjima i obrazovnim aktivnostima; sarađuje sa korisnicima prirodnih resursa u zaštićenom području; sarađuje sa nosiocima stvarnih prava na nepokretnostima u zaštićenom području u cilju zaštite prirode; sarađuje sa drugom čuvarskom službom, inspekcijskom službom i organom unutrašnjih poslova.

Kada čuvar utvrdi ili osnovano prepostavi da je posetilac, odnosno korisnik zaštićenog područja učinio radnju suprotno pravilima unutrašnjeg reda ili merama zaštite prirode propisanim u skladu sa zakonom, primenjuje ovlašćenja u skladu sa zakonom: legitimije lice zatečeno u vršenju nedozvoljenih radnji, a lice zatečeno bez ličnih isprava privede nadležnom organu unutrašnjih poslova; vrši pregled svih vrsta vozila, plovnih objekata i tovara; privremeno oduzima predmete i sredstva kojima je izvršen prekršaj ili krivično delo i predmete koji su nastali ili pribavljeni izvršenjem takvog dela, kao i da ove predmete, bez odlaganja, preda upravljaču zaštićenog područja radi čuvanja; traži uspostavljanje prethodnog stanja, odnosno naredi mere za sprečavanje i uklanjanje štetnih posledica; vrši svaki pregled, osim stanova i drugih prostorija, za čiji je pregled potreban sudski nalog.

Čuvar zaštićenog područja mora da ima najmanje srednju stručnu spremu, jednu godinu radnog iskustva u struci i položen stručni ispit i da ispunjava propisane uslove za nošenje oružja i druge uslove, utvrđene aktom upravljača. **Čuvar zaštićenog područja može istovremeno obavljati poslove ribočuvara, čuvara šuma i lovočuvara, ukoliko ispunjava uslove utvrđene propisima koji uređuju oblast korišćenja ribljeg fonda, šumarstva i lovstva samo na zaštićenim područjima površine manje od 100 ha.**

Zakon o šumama uspostavio je obavezu korisniku, odnosno sopstveniku šuma koji gazduje šumom, da organizuje službu čuvanja šuma. **Čuvar šuma ima status službenog lica**. Poslove čuvanja šuma može da obavlja lice koje ima najmanje srednju stručnu spremu (IV stepen obrazovanja) šumarskog smera - šumarski tehničar. **Čuvar šuma može obavljati i ostale čuvarske poslove propisane drugim propisima iz oblasti lovstva, ribarstva, zaštite prirode i drugo, ako ispunjava uslove propisane tim propisima.**

Zakon o divljači i lovstvu uspostavio je obavezu korisniku lovišta da ima organizovanu lovočuvarsku službu, koja obavlja poslove zaštite i uređivanja lovišta, kao i gajenja i zaštite divljači u lovištu. **Lovočuvar je službeno lice** sa odgovarajućom licencom zaposleno kod pravnog lica koje je registrovano za obavljanje lovočuvarskih poslova.

Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda uspostavio je obavezu korisniku ribolovnog područja da obezbedi čuvanje ribarskog područja. Čuvanje ribarskog područja vrši lice koje je zaposleno na neodređeno vreme kod korisnika, koje ima stečeno obrazovanje četvrtog stepena, položen stručni ispit i licencu za **ribočuvara** i koje nije osuđivano za neko od krivičnih dela kao član organizovane kriminalne grupe, krivična dela protiv imovine, krivična dela protiv privrede, krivična dela protiv životne sredine, krivično delo primanja ili davanja mita i krivično delo prevare. **Ribočuvar ima svojstvo službenog lica.** Čuvanje ribarskog područja u okviru granica zaštićenog područja vrši čuvar prirode koji ima položen stručni ispit i licencu za ribočuvara i on je ribočuvar.

Zakon o turizmu odredio je uslove za pružanje usluga **turističkog vodiča, lokalnog turističkog vodiča, turističkog pratioca, turističkog animatora i predstavnika na turističkoj destinaciji.**

Turistički vodič i turistički pratilac mora da ima položen stručni ispit za turističkog vodiča i turističkog pratioca.

Turistički vodič i turistički pratilac mora da: ima državljanstvo Republike Srbije; zna srpski jezik; ima najmanje srednje obrazovanje u četvorogodišnjem trajanju; aktivno zna jedan strani jezik. Lice koje ima položen stručni ispit za turističkog vodiča može da obavlja i poslove turističkog pratioca. Turističkim vodičem i turističkim pratiocem, smatra se i državljanin države članice Evropske unije i evropskog ekonomskog prostora koji ispunjava uslove za turističkog vodiča i turističkog pratioca propisane zakonom.

Stručni ispit za turističkog vodiča i turističkog pratioca polaze se pred komisijom koju obrazuje ministar. Ministarstvo izdaje uverenje o položenom stručnom ispitu za turističkog vodiča, odnosno za turističkog pratioca, kao i legitimaciju.

Turistički vodič može biti zaposlen za rad kod: organizatora putovanja, ako ima najmanje višu stručnu spremu, odnosno stečeno visoko obrazovanje na osnovnim akademskim studijama u obimu od najmanje 180 ESPB bodova, osnovnim strukovnim studijama, odnosno na studijama u trajanju od tri godine i ima položen stručni ispit za turističkog vodiča najmanje pet godina; posrednika, ako ima najmanje srednje obrazovanje u četvorogodišnjem trajanju i ima položen stručni ispit za turističkog vodiča najmanje tri godine.

Turistički vodič može da pruža usluge samostalno kao preduzetnik, odnosno preko privrednog društva ili drugog pravnog lica.

Udruženje turističkih vodiča može u ime i za račun svojih članova posredovati u pružanju usluga turističkog vodiča uz obavezu izdavanja računa korisniku usluge.

Ne smatra se turističkim vodičem stručno lice koje pokazuje, objašnjava ili daje informacije unutar poslovnog prostora u kome radi, kao i u muzeju, galeriji, nacionalnom parku, vodič u lovnu i ribolovu, ni turističkim pratiocem pratilac turističke grupe na turističkom putovanju organizovanom od stranog organizatora putovanja koje je započeto i završava se u stranoj državi.

Ministar propisuje program, način i uslove polaganja stručnog ispita za turističkog vodiča i turističkog pratioca, visinu takse za polaganje stručnog ispita, izdavanje uverenja i legitimacije, uslove koje članovi komisije treba da ispunе, kao i iznos naknade za rad članova komisije.

Ministar propisuje oblik i sadržinu uverenja i legitimacije turističkog vodiča i turističkog pratioca, kao i način i uslove izdavanja i rokove važenja.

Lokalni turistički vodič mora da ima položen stručni ispit za lokalnog turističkog vodiča.

Stručni ispit za lokalnog turističkog vodiča može da polaže lice koje ima položen stručni ispit za turističkog vodiča. Program i način polaganja stručnog ispita za lokalnog turističkog vodiča propisuje nadležni organ jedinice lokalne samouprave ili više jedinica lokalnih samouprava, po prethodno pribavljenom mišljenju ministarstva. Stručni ispit za lokalnog vodiča polaže se pred komisijom koju obrazuje nadležni organ jedinice lokalne samouprave koji izdaje uverenje o položenom stručnom ispitu za lokalnog turističkog vodiča, kao i oznaku.

Turistički animator i predstavnik na turističkoj destinaciji mora da: ima najmanje srednje obrazovanje u četvorogodišnjem trajanju; zna srpski jezik. Predstavnik na turističkoj destinaciji mora da ima aktivno znanje stranog jezika koji je u upotrebi na turističkoj destinaciji.

Uredba o klasifikaciji delatnosti u okviru delatnosti **tur-operatora** obuhvatila je poslove: organizovanje i spajanje putovanja koja su prodata preko turističkih agencija ili direktno preko tur-operatora. Putovanja mogu uključiti sve navedene usluge ili samo neke od njih: prevoz, smeštaj, ishranu, posete muzejima, istorijskim i kulturnim mestima, pozorištima, muzičkim i sportskim manifestacijama, a u okviru delatnosti: 79.9 Ostale usluge rezervacije i delatnosti povezane s njima i 79.90 Ostale usluge rezervacije i delatnosti povezane s njima, koje obuhvataju usluge rezervacije i ostale usluge povezane s putovanjem: rezervisanje prevoza, smeštaja, ishrane, iznajmljivanje vozila, posećivanje sportskih događaja; vremenski zakup smeštaja (time sharing), prodaju ulaznica za kulturne, sportske i zabavne priredbe, pomoć turistima i posetiocima: **obezbeđivanje turističkih informacija, delatnost turističkih vodiča** i promovisanje turističke ponude.

Polazni osnov za obavljanje preduzetničke delatnosti je vezan za trenutno važeći zakonski okvir i registracija preduzetnika se obavlja u Agenciji za privredne registre.

Postupak osnivanja privrednih subjekata (preduzetnika) se sprovodi preko jednošalterskog sistema registracije koji omogućava da privredni subjekti koji se registruju u Agenciji za privredne registre i sa registracijom osnivanja istovremeno dobijaju:

- registarski/matični broj koji dodeljuje Republički zavod za statistiku,
- poreski identifikacioni broj (PIB) koji dodeljuje Poreska uprava – Centrala,
- potvrdu o izvršenoj prijavi – Obrazac M-A, koju dodeljuje Centralni registar obaveznog socijalnog osiguranja (CROSO) i
- broj osiguranika zdravstvenog osiguranja koji izdaje RZZO.

Agencija za privredne registre elektronski razmenjuje podatke iz jedinstvene registracione prijave sa Centralnim registrom obaveznog socijalnog osiguranja i to:

1. podatke koje registruje u skladu sa Pravilnikom o sadržini Registra privrednih subjekata i dokumentaciji potrebnoj za registraciju i
2. podatke koji su sadržani u rešenju o upisu preduzetnika u Registar privrednih subjekata. Centralni registar, po prihvatanju jedinstvene prijave i registracije u svojoj bazi, podnosiocu prijave izdaje potvrdu o izvršenoj prijavi – Obrazac M-A.

Agencija za privredne registre uručuje preduzetniku uz rešenje o registraciji i potvrdu o izvršenoj prijavi – Obrazac M-A.

Visina naknade za osnivanje propisana je Odlukom o naknadama za poslove registracije i druge usluge koje pruža Agencija za privredne registre:

- Naknada za registraciju osnivanja preduzetnika iznosi 1.500,00 dinara,
- Naknada za podnošenje elektronske prijave osnivanja preduzetnika iznosi 1.000,00 dinara.

Broj računa za uplatu naknade za osnivanje u Registru privrednih subjekata – preduzetnika koja se plaća Agenciji za privredne registre:

- 840-29770845-52, model 97, poziv na broj (obavezno pritisnite link Poziv na broj i dobijeni broj unesite u uplatnicu).

Postupak upisa u Registar

Postupak upisa u Registar započinje podnošenjem registracione prijave sa propisanom dokumentacijom i dokazom o uplati propisanih naknada i to neposredno u sedištu APR u Beogradu, u nekoj od organizacionih jedinica, u opštinama sa kojim Agencija ima zaključen sporazum ili poštom. Kada se prijava podnosi poštom, kao datum i vreme podnošenja prijave uzimaju se datum i vreme prijema prijave u Agenciji.

Registracionu prijavu za osnivanje podnosi preduzetnik ili lice ovlašćeno od strane preduzetnika, u kom slučaju je potrebno priložiti i punomoćje.

Dokumentacija potrebana za registraciju preduzetnika

- jedinstvena registraciona prijava osnivanja pravnih lica i drugih subjekata i upisa u jedinstveni registar poreskih obveznika,
- dokaz o identitetu preduzetnika (za domaće fizičko lice - fotokopija lične karte, a za stranca – fotokopija pasoša, odnosno fotokopija lične karte, ako je izdata strancu),
- dokaz o uplati naknade za registraciju preduzetnika (visina naknade), dozvola, saglasnost ili drugi akt nadležnog organa, ako je to posebnim zakonom propisano kao uslov za registraciju.

E-Registracija osnivanja preduzetnika

Od 1. januara 2018. godine u Agenciji za privredne registre je omogućeno osnivanje preduzetnika elektronskim putem.

Za eRegistraciju osnivanja preduzetnika potrebno je da punoletno fizičko lice poseduje:

- kvalifikovani elektronski sertifikat (elektronski potpis) izdat od sertifikacionog tela u Republici Srbiji,
- instaliran čitač elektronskih kartica,
- Visa, MasterCard ili DinaCard platne kartice za plaćanje naknada.

ERegistracija osnivanja preduzetnika se vrši u sistemu za centralizovano prijavljivanje korisnika Agencije za privredne registre.

Početni korak za korisnike koji prvi put pristupaju sistemu je kreiranje naloga u navedenom sistemu za centralizovano prijavljivanje korisnika, APR je, kao pomoć, pripremila detaljno video uputstvo o kreiranju naloga. Ukoliko ste sistemu već pristupali, isti korisnički nalog možete iskoristi za eRegistraciju osnivanja preduzetnika. Potrebno je samo da uneste Vašu elektronsku poštu i lozinku. Za slučaj da ste zaboravili lozinku, pogledajte video uputstvo zaboravljenha lozinka.

eRegistraciju osnivanja preduzetnika Vam može olakšati video uputstvo o osnivanju preduzetnika (link: <https://www.youtube.com/watch?v=ImQz5zSeU4Q&feature=youtu.be>) ili uputstvo za korisnike u pdf formatu.

Plaćanje naknade za osnivanje preduzetnika vrši se u sistemu Visa, MasterCard ili Dina platnom karticom. Način plaćanja objašnjen je u tehničkom uputstvu za elektronsko plaćanje naknade. Elektronski potpis se koristi za potpisivanje elektronske registracione prijave, ali i za potpisivanje dokumenata koji mogu biti prilozi uz elektronsku prijavu. Potpisivanje dokumenata vrši se putem aplikacije za elektronsko potpisivanje, koju uz uputstvo za korišćenje možete preuzeti posredstvom sledećeg linka: <http://aplikacije3.apr.gov.rs/ElektronskoPotpisivanje>.

Pitanja vezana za eRegistraciju osnivanja preduzetnika možete uputiti i APR Info centru na broj telefona 011 20 23 350, a može se pisati i na adresu preduzetnici@apr.gov.rs .

Na raspolaganju Vam je i tehnička podrška APR koja pruža pomoć oko aplikacija sistema za centralizovano prijavljivanje korisnika i njihova adresa je sd@apr.gov.rs .

Visina naknada za registraciju osnivanja, registraciju promene podataka i registraciju drugih podataka i brisanje su propisane i informacije o visini nadoknada se mogu dobiti na sajtu APR-a <http://www.apr.gov.rs> .

Potrebni fromulari za registraciju preduzetnika su dati u aneksu ovog priručnika.

4 Kako razviti preduzetničku ideju kroz poslove vodiča u prirodi – iskustva i praksa

Preduzetništvo je delatnost usmerena na pokretanje, organizovanje i inoviranje poslovanja preduzeća, sa osnovnim ciljem stvaranja novog tržišta i ostvarivanja dobiti. Ono je vezano za sve aspekte ljudskog ponašanja i delovanja - razvija kreativnost, pospešuje rađanje ideja i obogaćuje ljudske potrebe.

Zašto su važna preduzetnička znanja i veštine: Zbog lakšeg snalaženja u oblasti poslovanja; Izbora i odluke čime ćete se baviti, na koji način i kada; Preduzetnička znanja i veštine mogu se primeniti u svim oblastima života; Razvoj ljudskog potencijala kroz obrazovanje iz oblasti preduzetništva ključni je element zapošljavanja i ekonomskog razvoja u celom svetu.

Na prvom mestu je sticanje znanja.

Drugo mesto pripada ličnim sposobnostima, a znanje, iskustvo i upornost su motivi i pokretači ostvarenja planova i ideja.

Treće mesto pripada ideji, koja predstavlja temelj uspeha: ideja koja je prihvatljiva i izvodljiva, prvi je korak ka opredeljenju za samostalno privređivanje i preduzetničko poslovanje.

4.1 Sticanje znanja i veština za obavljanje preduzetničkih poslova Vodiča u prirodi

ULOGA I ZNAČAJ VODIČA U ZAŠTIĆENOM PODRUČJU

Pokazivanjem i objašnjavanjem retkih i zaštićenih pojava, biljaka i životinja vodiči zadovoljavaju osnovnu potrebu turista čiji je motiv putovanja upravo želja za doživljavanjem retkih i neobičnih pojava u zaštićenom području.

Međutim, uloga vodiča je i da kontroliše dozvoljeno i nedopušteno ponašanje turista u zaštićenom području.

Vodič je u nekom ruku i čuvar zaštićenih podružja. Čestim boravkom i radom u zaštićenim područjima u prilici je da uoči i eventualno promene u području. Ako postoji bilo kakva opasnost po zaštićeno područje, dužan je da obavesti nadležnu instituciju lokalne uprave kako bi se problemi blagovremeno otklonili.

Vodič vodi turiste po već utvrđenim stazama. Tako se čuva zaštićeno područje od devastacija, edukuju se posetnici o potrebi zaštite okoline i tako se stiče poverenje grupi u sigurno i bezbedno vođstvo vodiča.

POTREBNA ZNANJA I AKTIVNOSTI VODIČA KOJE OBAVLJA

Turisti su izloženi različitim vrstama stresa u toku putovanja. Naravno, reakcija turista u različite.

Najčešći uzroci stresa kod turista su:

- kašnjenje prevoznog sredstva;
- lična sigurnost i zdravlje;
- odnosi sa saputnicima;
- problemi sa hotelskom uslugom;
- nastup i rad uslužnog osoblja;
- jezičke barijere;
- nepoznavanje lokalnih običaja i hrane;
- nesnalaženje sa valutom itd.

U zaštićenim područjima se organizuju i provode specifični programi. S toga je i odnos vodiča prema grupi turista ili korisnika usluga je specifičan i zahteva opšta i specifična znanja, a zavisno od opredeljenja vodiča kojim segmentom pružanja usluga će se baviti.

Sam posao vodiča otpočinje pre samog odlaska na lokacije koje su tema posete, tako da je potrebno opslužiti grupu pre polaska i uraditi sledeće:

- objašnjenje itinerera (opis puta);
- ustanoviti nivo iskustava članova grupe;
- nagovestiti moguće promene u initereru;
- upoznati se sa zdravstvenim stanjem grupe;
- pružiti informaciju o stvarima koje treba da podnesu sa sobom.

Takođe je potrebno saopštiti pravila i zabrane pred grupu u cilju očuvanja zaštićenih područja.

Na primer:

- ne smeju da beru bilje u području;
- plastičnu i staklenu ambalažu vraćaju sa sobom;
- ne smeju da silaze sa staza;
- ne smeju da izazivaju lavine;
- ne smeju da bacaju opuške;
- ne smeju da pale vatru i sl.

Vodič u zaštićenom području moraju po potrebi posedovati i specifična znanje o terenu koja se pre svega odnosi na geologiju, geomorfologiju, poznavanje flore i faune.

Vodič u zaštićenom području mora unapred da ukaže i objasni prirodne pojave, kako bi grupa znala šta treba gledati, odnosno da ne propusti da vidi pojavu zbog neblagovremenog skretanja pažnje.

Vodič treba da se pozabavi i vđiti računa i o tehničkim stvarima kao što su:

- provera staza pre same posete;
- broj putnika;

- kontrola zaliha vode;
- kontrola umora putnika;
- korišćenje kompasa;
- odlaganje smeća;
- kontrola ponašanje u kriznim situacijama i njihovo predviđanje u cilju izbegavanja;
- ukazivanje prve pomoći po potrebi.

Vodički komentar: Svaka verbalna poruka koju vodič saopšti turistima je vodički komentar. U fokusu vodičkog komentara je turistička destinacija, odnosno zaštićeno područje.

Komunikativna komponenta vodičkog komentara se odvija kroz sledeće radnje vodiča:

- selekcija ključnih informacija;
- informisanje turista;
- tumačenje pojava, događaja, postojećih vrednosti područja.

Vodič bira impresiju "u ime i za račun" svojih potrošača. U tome ima veliku odgovornost kako bi ispunio očekivanje turista. Jedan od kriterijuma za odabir podataka je i sastav grupe i procena interesovanja grupe u celini, ali i pojedinaca.

Lična iskustva i saznanja vodiča su uvek zanimljiva turistima i upravo ona daju specifičnu težinu ulozi vodiča u prirodi.

Vodič je "davalac informacija i izvor znanja". Vodič je "učitelj i instruktor".

Količinu informacija koju pruža turistima vodič presveća raspoređuje prema definisanim programu posete, prema raspoloživom vremenu i prema stepenu zanimanja grupe. Turista voli da uvek sazna nešto novo o destinaciji bez obzira koliko je puta posetio destinaciju.

Vodič takođe daje praktične savete i uputstva tokom razgledanje i posete području, kako bi program putovanja bio uspešno i kvalitetno realizovan i kako bi destinaciju što bolje pojasnio i približio turistima.

Turisti su najčešće iz različitih sredina u kulturnom smislu. Vodič mora to imati u vidu, te je odgovoran da im tumači običaje i navike vezane za destinaciju, kako bi u njoj turista uživao i kako bi je razumeo. Vodič u tom slučaju ima i dodatnu ulogu kulturnog posrednika.

Interpretacija: Interpretacija je sredstvo turističkog upravljanja i ima zadatak da turistima objasni važnost pojedinačnih turističkih resursa sa dvostrukim ciljem:

- izazivanje razumevanja, pozitivnog utiska i zadržavanja;
- podizanje svesti o značaju i potrebi zaštite prirodnih i kulturnih resursa.

Da bi ciljevi interpretacije bile uspešno realizovani potrebno je da vodič poštuje princip interpretacije. Svojom interpretacijom vodič mora da pobuđuje interesovanje grupe.

Potrebno je da otkriva dublje značenje i istinu. Dobra inerprecijacija ima oblik priče. Vodič sa dobrom interpretacijom pristupa celovito temi i slušaocu. Uspešna inerprecija je ona koja je prilagođena raznim auditorijumima. Vodič mora koristiti odgovarajuće tehnike komuniciranja da bi interpretacija bila uspješna i korisna. Dobra interpretacija se oslanja na ljubav tumača prema temama i publici. Posao vodiča zahteva motivaciju i dobru pripremu za obavljanje ovog poziva i prema destinaciji koja se ciljano prezentuje.

PONOŠANJE VODIČA NA POSLU

U obavljanju svog posla vodič je u komunikaciji i saradnji sa više osoba različitih po zanimanju, obrazovanju, iskustvi kao i po interesovanju. Neposredno sarađuje sa vozačima, recepcionarima, ugostilijskim radnjama, drugim vodičima, kulturnim radnicima i sl. Ovakva priroda posla uslovjava i ponašanje vodiča.

Osnovne karakteristike ponašanja vodiča svode se na sledeće:

- neposredna i tovorena saradnja sa licima koja su mu poverila obavljanje posla;
- mora imati poslovnu legitimaciju i kratki pregled svojih kompetencija;
- štiti interese organizacije za koju radi ili svoje firme;
- pruža tačne i proverene informacije;
- aktivno promoviše zaštitu područja i stara se da prilikom obavljanja svog posla, ni na koji način ne ugrožava režime zaštite;
- lepo se ophodi pre svim učesnicima u njegovom poslu (turisti, domaćinstva, staralac zaštićenog područja...) i ima uredan izgled.

Vodiči u prirodi u obavljanju svog posla mogu razvijati i dodatne elemente, a koji su delom definisani u važećem Zakon o turizmu. Kao primer možemo navesti poslove turističkog animatora, a vezuje se obično za turističku destinaciju. Poslovi turističkog animatora su Zakonom definisani kao: "turistički animator jeste fizičko lice koje planira i ostvaruje zabavne, kulturne, sportsko rekreativne i druge programe kojima organizuje slobodno vreme turista".

Saglasno definiciji vodič u prirodi može razviti specifične programe, koji doprinose boljem doživljaju turista o destinaciji koju posećuje.

Osnovne odlike statusa vodiča i odlike njihovog posla su:

- on/ona dočekuje turiste u destinaciji;
- posao obavlja u geografski definisanom prostoru (nacionalnom, regionalnom i/ili lokalnom);
- imaju ulogu "ambasadora turizma" i "ambasadora zaštićenog područja";
- ima svojstvo stručnog lica;
- poseduje verifikovano znanje;
- po mogućству delatnost je regulisana zakonom (što i jeste ideja projekta da se pripremi predlog za zakonsko regulisanje ovih poslova);
- korisnici njegovih/njenih usluga sa turisti i posetilci, grupe ili pojedinci;
- obavljanje poslova ima pristup integracije različitih aktera (pružaoci smeštaja, usluge ishrane, pružaoci usluga...) i participativnog pristupa.

EDUKACIJA VODIČA

Program edukacije vodiča se razlikuje od države do države. Naravno, u turistički razvijenim zemljama više se razmišlja o programima edukacije vodiča za sticanje dozvole. Pristup znanju je sa razvojem tehnike i tehnologije olakšan i vodičima i turistima. U nekim zemljama školovanje vodilča traje i po nekoliko meseci, dok je u nekim drugim zemljama u obimu od nekoliko dana.

Kako su vodiči veoma važna karika u lancu vrednosti destinacija potrebno da poznaju geografiju, prirodu, istoriju, religije i etnička grupa, društvene uslove, ekonomski uslove, kulturnu baštinu i sport, turizam i "umetnost vođenja" i pružanje prve pomoći. Sva navedena znanja ne moraju biti na nivou visoke specijalizacije, ali je preporuka da postojeća znanja budu na nivou kvalitetnog predstavljanja destinacije i ostvarivanja kvalitetnog doživljaja područja od strane turista.

U Srbiji program edukacije vodiča u prirodi nije jasno definisan, a sama profesija nije prepoznata u okviru postojećih zakonskih rešenja. Ipak postoje prethodna iskustva u ovim obukama, kao i privatne inicijative koje obično nisu registrovane kao delatnosti, već se obavljaju na nivou dodatne usluge ili čak po nekada i izvan zvaničnih kanala u turističkoj ponudi.

Dobar i uspešan vodič stalno radi na ličnom obrazovanju i usavršavanju.

4.2 Program obuke za razvoj poslovne ideje "Vodič u prirodi"

Projekat „Vodiči u prirodi – inovativni preduzetnici parkova prirode“ je podržan od strane Ministarstva zaštite životne sredine upravo ima za cilj da otvorи dijalog o potrebi uključivanja poslova Vodiča u prirodi u zakonski okvir, kako kada je reč o edukaciji, tako i poslovne delatnosti.

Kada govorimo o delu obuke, projekat je predviđao trodnevnu obuku za razvoj poslovne ideje "Vodič u prirodi". Program obuke obuhvata sledeće module:

Modul 1: Zaštićena područja i lokalna ekonomija ima za cilj da potencijalne preduzetnike upozna sa specifičnostima zaštićenih područja, uobičajenim delatnostima lokalnih zajednica, načinom identifikacije i koordinacije lokalne ekonomije sa specifičnostima zaštite pojedinih područja. Navedeni modul posebni akcenat će imati na prenosu znanja, koja će omogućiti da preduzetnici shvate značaj povezivanja svih postojećih ekonomskih aktivnosti u jednoj destinaciji, kao i njihove kvalitetne prezentacije.

Modul 2: Zaštićena područja i pravila ponašanja će dati potrebna znanja potencijalnim preuzetnicima o režima zaštite u Srbiji, kao i prednostima i ograničenjima koja režimi zaštite donose. Posebna pažnja će biti posvećena pravilima ponašanja svih učesnika u turističkim aktivnostima i odgovornostima koja proizilaze iz režima zaštite.

Modul 3: Turistička ponuda i mogućnost angažovanja lokalne radne snage će bliže definisati uloge različitih aktera u turističkoj ponudi, definisati zakonska rešenja vezana za obavljanje poslova u turizmu, upoznaće učesnike o mogućnostima koordinacije ili koordinisanog razvoja turističke ponude, kroz podršku raznovrsnih preuzetničkih ideja (npr. saradnja vodiča – ornitologa sa vodičem kroz kulturno-istorijske sadržaje područja.

Modul 4: Uloga vodiča u prirodi. Ovaj modul će preneti potrebna znanja o poslovima vodiča u prirodi i mogućnostima za kreativni razvoj poslovnih poduhvata, ali će takođe biti preneto znanje o potrebnim kriterijumima koje vodič mora dostići prilikom obavljanja poslova (a što je opisano u 4.1).

Modul 5: Korišćenje kulturno-istorijskog nasleđa u turističke svrhe; Modul bi najpre ukazao na opšte principe korišćenja kulturno-istorijskog nasleđa u turističke svrhe, a potom bi se u drugom delu obradile kulturno-istorijsko nasleđe specifično za zaštićeno područje za koje se vodič obučava.

Modul 6: Alati za sprovođenje poslova vodiča u prirodi kao poslovne ideje, sa mentorskom podrškom za razvoj preuzetničke ideje. Ovaj modul će na praktičan način prezentovati alate koji se koriste u razvoju i realizaciji poslova vodiča u prirodi. Pored prezentacija tehnika, učesnici će kroz praktične vežbe (Vežba 1: Definisanje poslovne ideje i vežba 2: Razvoj poslovnih ideja i alata – korak po korak) raditi na definisanju svoje preuzetničke ideje, a tom prilikom će imati mentorsku podršku od strane projekta.

Modul 7: Praktična obuka; Polaznici obuke će kroz praktične module sagledati način razvoja preuzetničkog poduhvata, baziranog na specifičnosti zaštićenog područja, turističke destinacije i individualnih kapaciteta. U oviru ovog modula moguće su sledeće obuke:

- Korišćenje jestivog bilja iz prirode,
- Gljive i njihovo korišćenje,
- Posmatranje ptica,
- Biljni i životinjski svet područja,
- Lokalni običaji i arhitektura,
- Lokalna gastronomija sa malom školom kuvanja,
- Geološko nasleđe,
- Avanturističke ture (planinarenje, planinski biciklizam) itd.

4.3 Primeri iz prakse

Zaštita prirode i ekoturizam u Kostariki

Turizam je jedna od najznačajnijih privrednih delatnosti u Kostariki. Sa 800.000 posetilaca godišnje, turizam je polovinom devedesetih godina ostvario prihod veći od uzgoja kafe i banana, najznačajnijih poljoprivrednih kultura u ovoj zemlji. U ovoj državi prvi put se u ponudi pojavilo razgledanje tropskih šuma iz uspinjače, koja ekoturistima omogućuje upoznavanje vrednosti njihovih gornjih spratova. Krajnji cilj projekta je kvalitetan ekoturizam koji će zainteresovanim ponuditi da saznaju više o ovim šumama, zaposliti lokalno stanovništvo i bolje zaštititi vredne ekosisteme. Kostarika ima oko 20 nacionalnih parkova koji su samo jedan od razloga njene međunarodne popularnosti na tržištu ekoturizma. Kostarika ima jedan od svetski najbogatijih biodiverziteta zahvaljujući „funkciji“ mosta između Severne i Južne Amerike. Istovremeno, ovde su prisutni i mnogobrojni problemi. Ekspanzija ekoturizma i teška ekonomski situacija stvorili su neku vrstu borbe neobičnog karaktera. Ovo je zemlja u kojoj se daje podrška ekoturizmu na akademskom nivou i istovremeno zemlja sa jednim od najvećih intenziteta krčenja šuma. Oko 25% od ukupne državne površine u Kostariki je pod nekim vidom zaštite. To su nacionalni parkovi, šumske rezervati, kao i rastući broj privatnih rezervata, takođe otvorenih za turiste. U državi posluje preko 1.000 ekokonačića i ona predstavljaju prirodne vrednosti. Sastavni deo ponude su i koralni grebeni, farme leptirova, projekti pošumljavanja, bašte lekovitog bilja i močvarna vegetacija. U Nacionalnom parku Tortuguero, na obali Karipskog mora, turisti mogu da rade na projektima u vezi sa tropskim pticama i morskim kornjačama. Za one koji su skloni rekreaciji i opuštanju u ponudi su i planinarenje, trčanje pored reke, kupanje ispod vodopada ili jahanje. ***Turistima se savetuje da u Kostariku putuju sa onim turooperatorima koji slede principe ekoturizma, rade u duhu očuvanja prirode i sarađuju sa lokalnim stanovništvom i angažuju lokalne vodiče.***

Posmatranje ptica na obali reke Plat

Svake godine u martu i aprilu reka Plat u Nebraski privlači brojne posmatrače ptica, koji dolaze ovde kako bi videli jednu od najinteresantnijih vrsta tog podneblja - ždrala. Skladnih kontura, izduženih nogu i vrata, ždral je važan turistički resurs ovog dela Nebraske. Tokom migracije reka Plat, u jednom svom sektoru, predstavlja važno svetsko stanište ove vrste. Oko 500.000 jedinki ili 80% svetske populacije svake godine od februara do aprila zaustavlja se ovde tokom svog puta iz toplih jugozapadnih delova ka subarktičkim predelima, gde se gnezde tokom leta. Brojni su turisti - posmatrači ptica, koji uglavnom koriste usluge lokalnog stanovništva.

Ekoturizam u Nacionalnom parku Jelouston

Kao najstariji i najpoznatiji nacionalni park u SAD, Jelouston u svesti američke javnosti zauzima posebno mesto i izaziva brojne polemike i kritike. Javna politika podržava korišćenje drveta, nafte i ostalih prirodnih resursa u okolini Parka, kao i u ovim delovima Vajominga, Montane i Ajdaha. To se pravda ekonomskim prosperitetom stanovništva koje živi u okolini. Neke novije studije regionalne ekonomije oko Jeloustona pokazuju da te analize nisu tačne. Privreda oko Nacionalnog parka sve više se bazira na turizmu kao novom biznisu i privlači ljude da se doseljavaju ovde zbog mirnog načina života i visokog kvaliteta života. Iako je ekstraktivna industrija bila važna snaga regionalne ekonomije decenijama unazad, sada je za nju potencijalna pretnja jer ugrožava ključni resurs ovog područja, a to su divlji svet i izvorni predeo Nacionalnog parka Jelouston. Jedna od delatnosti značajna za porast ekonomije područja oko Jeloustona je ekoturizam sa lokalnom turističkom ponudom turistima posebnih interesovanja.

Vodiči kroz prirodu, za predstavljanje medveda turistima (Srbija i Crna Gora)

U Nacionalnom parku Tara u Srbiji uspešno je realizovana obuka za interpretaciju živog sveta, sa posebnim naglaskom na medveda, zaštićene i svakako najveće vrste predatora u regionu. Obuku su organizovali WWF - Svetska organizacija za prirodu i Parkovi Dinarida – mreža zaštićenih područja Dinarida u saradnji sa nacionalnim parkovima Tara i Biogradska gora. Obuka je pomogla da se povežu zaposleni u nacionalnim parkovima i predstavnici lokalne zajednice koji su zainteresovani da se uključe u proces kreiranja atraktivnog turističkog proizvoda u prirodi – posmatranje medveda. Ova inicijativa je sprovodena u okviru zajedničkog četvorogodišnjeg programa „Zaštićena područja za prirodu i ljudе“.

Učesnici su se tokom radionice upoznali sa metodama pripreme interpretacije prirode kao i standardima za usluge i objekte interpretacije mrkog medveda i živog sveta, tehnikama komunikacije sa posetiocima, zatim fotografisanjem prirode kao posebnim turističkim proizvodom. Praktične vežbe na terenu uključile su specifičnosti dnevne, večernje i jutarnje šetnje kroz prirodu, kada su učesnici stazama nacionalnog parka Tara planirali kako da prirede posetiocima nezaboravan doživljaj izlaska i zalaska sunca, jutarnjih i noćnih zvukova u šumi, praćenja tragova medveda i drugih životinja, te kako da svoje znanje o biologiji i funkciji divljači pretoče u zanimljive priče o šumskim stanovnicima za turiste. Nakon predavanja o objektima za posmatranje medveda, organizovana je poseta osmatračnici u parku, u blizini koje su primećena tri medveda.

Edukacija turističkih pratioce – vodiča po zaštićenim područjima prirode u Virovitičko-podravskoj županiji⁵

Turistička zajednica Virovitičko-podravske županije i Javna ustanova za upravljanje zaštićenim delovima prirode i ekološkom mrežom Virovitičko-podravske županije, uz podršku Hrvatske turističke zajednice, organizuju Edukativni seminar za turističke pratioce – vodiče po zaštićenim područjima prirode u Virovitičko-podravskoj županiji.

Na području Virovitičko-podravske županije nalaze se dva područja prirode koja su zbog niza osobitih vrednosti uvrštena na UNESCO-vu listu: Papuk (Park prirode Papuk – UNESCO svetski geopark) i Drava (UNESCO Prekogranični rezervat biosfere Mura-Drava-Dunav) – na tim područjima evidentirano je približno 1300 vrsta flore i faune što čini gotovo 1/3 ukupnog nacionalnog fonda.

Cilj ovog programa je edukacija vodiča – pratioца koji će posetiocima moći kvalitetno interpretirati ukupnu bioraznolikost i pojedinačne prirodne vrednosti.

Edukativni seminar se održavaju u peterodnevnom programu (dvodnevni teoretski deo, dvodnevni terenski deo, jednodnevni program završnog ispita).

⁵ www.vpz.hr

5 Zaključci i preporuke

Podrška razvoju preduzetničke ideje vodići u prirodi se postižu sledeći efekti:

1. Ponuda jedne turističke destinacije se obogaćuje sa novim akterom/ima, koji doprinose njenoj promociji, kvalitetnijoj i raznovrsnijoj ponudi.
2. Otvaraju se mogućnosti za obogaćivanje turističke ponude i racionalno korišćenje lokalnih vrednosti koje područje poseduje.
3. Stvaraju se mogućnosti za zaposlenje lokalnog stanovništva.
4. Razvijaju se lokalne kompetencije, bazirane na vrednostima zajednice.
5. Često je to značajni posrednik između lokalnih pružalaca turističke ponude i posetilaca.
6. Dobija se dodatna mogućnost za proučavanja komentara turista vezano za lokalnu kulturu, prirodne resurse, ono što je vredno, neobično ili retko.
7. Prezentiraju se i nedovoljno poznata mesta ili mesta koja predstavljaju turističke potencijalne destinacije.
8. Ohrabruje se interakcija turista sa lokalnim stanovništvom.
9. Informišu se turisti o svemu praktičnom aspektu novogodišnje borave.
10. Propagiraju turističku etiku, naglašavajući standarde ponašanja u pojedinačnim prirodnim sredinama.
11. Utiču na druge pružaoce usluga pružanja da tretiraju turiste kao drage i cijene goste.
12. Lakše uočavaju negativnu ekološke promene, devastaciju spomenika kulture i sl.